

Pregled raziskovanja nasilja nad otroki v družini v Sloveniji od 19. stoletja do danes

Ksenija Domiter Protner¹

Članek predstavlja pregled temeljnih značilnosti raziskovanja nasilja nad otroki v družini na Slovenskem od 19. stoletja do današnjega časa, obravnava pa tudi odnos strokovne javnosti do tega problema. Ugotavljamo, da so v obdobju od 19. stoletja do II. svetovne vojne o problemu nasilja nad otroki v družini največ pisali pravniki, učitelji, pedagogi in sociologi. Prve večje raziskave, ki so posredno ugotovljale tudi nasilje v družini in zanemarjanje otrok v družini na Slovenskem, so bile opravljene že v času med obema svetovnima vojnama. Za obdobje po II. svetovni vojni je značilen upad strokovnega zanimanja za to problematiko, v sredini osemdesetih let, še zlasti v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, pa se zanimanje strokovne javnosti za prisotnost in obravnavo nasilja nad otroki v družini ponovno pojavi. Ugotavljamo, da se je v Sloveniji raziskovalni interes za to problematiko okreplil šele v prvem desetletju 21. stoletja, ko postane preprečevanje nasilja v družini in s tem tudi zloraba otrok širše ter natančneje pravno opredeljeno.

Ključne besede: nasilje, družina, otroci, raziskovanje, Slovenija

UDK: 316.62-053.5(497.4)

1 Uvod

Opozorilo ameriških pediatrov (Kempe, Silverman, Steele, Droegemueller in Silver, 1962) na problem fizične zlorabe otrok v družini v začetku šestdesetih let 20. stoletja predstavlja v globalnem prostoru mejnik v zanimanju in raziskovanju izpostavljenosti otrok nasilju v družini v modernem času. Različni avtorji (npr. Filipčič, 2002: 145; Pavlovič, 1997) menijo, da se v slovenskem družbenem prostoru zanimanje za izpostavljenost otrok nasilju v družini pojavi po opozorilu zdravnika Kornhauserja na problem izpostavljenosti otrok fizičnemu nasilju v družini, ki ga je izpostavil na Derčevih dnevih slovenske pediatrije leta 1979.

Namen pričujočega članka je ugotoviti značilnosti odnosa slovenskega družbenega okolja do problema izpostavljenosti otrok in mladostnikov nasilju v družini od konca 19. stoletja do današnjega časa, pri čemer bomo primerjali predvsem obdobje pred Kornhauserjevimi opozorilom na izpostavljenost otrok nasilju v družini konec sedemdesetih let 20. stoletja in obdobje po letu 1979 do danes. Članek predstavlja pregled temeljnih značilnosti raziskovanja izpostavljenosti otrok nasilju v družini na Slovenskem v obdobju od začetka 20. stoletja do današnjega časa. Pregled smo izvedli s pomočjo slovenske vzajemne bibliografske-kataložne baze podatkov COBIB.SI in pregledali vse letnike (od leta 1880 do leta 1947) časopisa

Popotnik, vse letnike Revije za *kriminalistiko in kriminologijo* (od leta 1959 do leta 2012), posamezne letnike časopisa *Učiteljski tovariš* (letniki med leti 1869 in 1941), vse številke ženskega časopisa *Slovenka* iz leta 1900 in posamezne številke drugih časopisov (npr. *Ljudski pravnik*, *Slovenec*).

2 Značilnosti in odnos do izpostavljenosti otrok nasilju v družini na Slovenskem od konca 19. stoletja do začetka osemdesetih let 20. stoletja

Glede na to, da gre za obravnavo več desetletij dolgega obdobja, smo zaradi boljše preglednosti ta del članka razdelili na tri dele: na obdobje pred I. svetovno vojno, obdobje med obema svetovnima vojnama in obdobje po II. svetovni vojni.

2.1 Značilnosti in odnos do izpostavljenosti otrok nasilju v družini v obdobju od konca 19. stoletja do I. svetovne vojne

Splošni državljanski zakonik iz leta 1811 je v primeru zanemarjanja otrok (Občni državljanski zakonik – 1811, 2011: §177, §178) in kršenja otrokovih pravic (Občni državljanski zakonik – 1811, 2011) predpisoval odvzem starševskih oziroma predvsem očetovih pravic (»očetovske oblasti«). Določeno je tudi bilo, da sme otrok sam ali pa »vsakdo, komur je to znano, in posebno najbližji sorodniki poklicati na pomoč sodišče«

¹ Ksenija Domiter Protner, doktorica znanosti s področja sociologije, zaposlena na Prvi gimnaziji Maribor.
E-pošta: ksenija.protner@guest.arnes.si.

(Občni državljanski zakonik – 1811, 2011 : §178). Signifikantno je, da se to določilo nanaša predvsem na zanemarjanje otrok v družini. Zakonik ni definiral zanemarjanja otrok v družini, kar pa ni nenavadno, saj so v tistem času razumeli zanemarjanje predvsem v smislu materialne skrbi za otroka. Zanemarjanje otrok je med vsemi danes poznanimi vrstami zlorab otrok, kot ugotavlja raziskovalec zgodovine otroštva Cunningham (1995), prvo vzbudilo interes javnosti in ukrepanje na državnih ravneh. Cunningham (1995) navaja, da so že od 16. stoletja po vseh večjih evropskih mestih začele nastajati institucije za vzgojo »cestnih« otrok. Dejstvo pa je, da zanemarjeni otroci večinoma niso vzbudili tega interesa zaradi empatičnih razlogov javnosti, ampak najbolj zaradi problemov, ki so jih v večjih mestih imeli z njimi na ulicah. Značilno je tudi, da zanemarjanje otrok in mladostnikov še vedno (v večini primerov) ni vzbujalo pozornosti, dokler je ostajalo znotraj družine, ampak šele, ko so otroci in mladostniki postali ali brezdomci ali delinkventi, najpogosteje pa oboje hkrati, in na ta način moteči za družbeno okolje (Cunningham, 1995).

Omenjena določila *Občnega državlanskega zakonika* iz leta 1811 (2011), kljub izpostavljanju problema kršenja otrokovih pravic, niso opredelila pravic otrok. *Kazenski zakon* iz leta 1803 pa je predvideval kazen za pretirano kaznovanje otrok ali pomanjkanje varstva otrok (Čeč, 2012: 222). Vendar, kot ugotavlja Dragica Čeč (2012: 222), so bili glede na dostopne statistične podatke v 19. stoletju kazenski postopki zaradi navedenega kaznivega dejanja redki in je na primer v letu 1917 predstavljala starševska zloraba samo 78 promilov vseh obravnavanih kaznivih dejanj (Čeč, 2012: 223). Fizično nasilje nad otroki je bilo namreč v takratni družbi še vedno nekaj običajnega in bi v slovenskem družbenem prostoru v 19. stoletju, po oceni raziskovalke zgodovine otroštva Alenke Puhar (1982: 147), težko našli družino, v kateri otroci ne bi živeli v »nenehnem strahu pred palico«. Pretepanje otrok je bilo takrat celo svetovana vzgojna metoda, zato po mnenju Alenke Puhar (1982: 145, 136) »osrednji pedagoški tekst 19. stoletja, katerega avtor je Anton Martin Slomšek, nima po naključju naslova Šiba novo mašo poje (1848)«. V času odpravljanja telesne kazni v šoli² se je sicer v časopisu *Učiteljski tovariš* pojavilo več člankov na to temo. Pogosto so omenjali, da »šibe« sicer ne odobravajo kot glavno vzgojno sredstvo, a hkrati so bili (še vedno) prepričani, da »šiba pri nekaterih samopašnih otrocih o pravem času čuda dela« (Šiba v šoli, 1869).

Značilnosti družinskega življenja tega obdobja so razvidne tudi v mnogih literarnih delih iz tistega časa, še posebej

² Leta 1869 so po ukazu Ministrstva za poduk v dunajskem učiteljskem društvu Volksschule in drugih učiteljskih društvih potekali posveti o popolni odpravi telesne kazni v šoli (Šiba v šoli, 1869). Telesno kaznovanje v šoli so odpravili s Šolskim in učnim redom leta 1870 (Hojan, 2003: 205).

konca 19. stoletja. Med bolj odmevnimi deli je *Misterij žene*, ki ga je leta 1900 objavila slovenska pisateljica Zofka Kveder, tudi sama žrtev nasilja v svoji družini.³ *Misterij žene* opisuje predvsem trpljenje in krivice žensk (Kveder, 1900). Kvedrovi so, kot navaja Leskošek (2002: 213), očitali neposrednost, pretiravanje ter emancipacijske težnje in še posebej katoliški kritiki tudi »moralno sprijenost porajajočega liberalizma« (Leskošek, 2002: 213), kar kaže na značilnosti odnosa tedanje družbe do problematike nasilja v družini.

Prvi pokazatelji sprememb v odnosu slovenske javnosti do trpinčenja otrok so bili članki, ki so se pojavili v letu 1900 v slovenskih časopisih in so problematizirali izpostavljenost otrok fizičnemu nasilju v družini. Časopis *Slovenka* je tako na primer objavil članek o mučenju otrok (Mučenje otrok, 1900), ki je navajal statistične podatke iz angleškega poročila o trpinčenju otrok, ki so mu bila, kot so zapisali, »izpostavljena uboga mala bitja, otroci poživljenih staršev«.

Na družbeno problematiko trpinčenja in zanemarjanja otrok v takratni slovenski družbi so začeli opozarjati tudi strokovnjaki, med katerimi je še zlasti vidna vloga slovenskega mladinskega sodnika in pisatelja Frana Milčinskega. Na svojem predavanju v Splošnem slovenskem ženskem društvu novembra leta 1907 je opozoril, ob problemih vzgoje ter zanemarjenih in trpinčenih otrok, tudi na problem odgovornosti in ukrepanja družbe in države (Milčinski, 1907). Ob opozarjanju na problem zanemarjenosti otrok je pozival tudi k dobroti (Milčinski, 1907). V omenjenem predavanju je poudaril zavedanje resnosti problematike trpinčenja in zanemarjanja otrok ter velik pomen ustrezne pravne urejenosti (Milčinski, 1907: 22–23).

Milčinski je vsekakor imel zelo pomembno vlogo v oza-veščanju problematike trpinčenja in zanemarjanja otrok ter nastalih (in z njegove strani kritično zapaženih) posledic, ki jih je spoznaval pri svojem delu. Glede na primere,⁴ v katerih je opisoval delinkventne mladostnike, ki so bili v družini zanemarjeni in trpinčeni, je značilno, da je njihovo prestopno vedenje razlagal kot posledico družinskih razmer ter poudarjal pomen potrebne ustrezne vzgoje oziroma (potrebne) prevzgoje. Njegovo delovanje je presegalo sodniško delo, kar dokazujejo že zgoraj omenjena dela, in njegovo prizadevanje za stik šole z Varstvenim sodiščem v skrbi za zanemarjeno

³ Zofka Kveder je bila deležna številnih izbruhov pijanega očeta in se je pred njimi skušala rešiti v smrt (Puhar, 1982: 149). Čeprav jo je mama pretepala in »psovala«, je povedala, da je bila najhujše, kadar je oče pil (Puhar, 1982: 149).

⁴ Milčinski je leta 1912 zgodbe teh fantov in deklet opisal tudi v delu *Mladih zanikrnežev lastni životopisi* (Milčinski, 1912a) in v noveli *Zločinci* (Milčinski, 1912c), leta 1917 pa še v širše poznani mladinski povesti *Ptički brez gnezda* (Milčinski, 1917).

mladino, o katerem je leta 1912 v časopisu *Popotnik* objavil članek z naslovom *Stik ljudske šole z varstvenim sodiščem v brigi za zanemarjeno mladino* (Milčinski, 1912b). Tovrstno načrtovano sodelovanje šole in sodišča je imelo zanj tudi pravno podlago v Šolskem in učnem redu državnega zakona iz leta 1905 ter za Kranjsko še v *Izvršilnem ukazu* leta 1909 (Milčinski, 1912b: 292).

O delu Milčinskega je pisal tudi Barenreither (Za mladino, 1907) v predgovoru oziroma uvodu v zbornik *Prvega avstrijskega dunajskega kongresa za varstvo otrok*.⁵ Barenreither (Za mladino, 1907) je pohvalil poročilo Milčinskega o zanemarjanju kranjske mladine in se strinjal z njim, da ni dovolj, če sodišče odredi odvzem otroka očetu, ampak je pomembno poskrbeti tudi za »zavetišče« tega otroka, ter potrjeval njegovo ugotovitev, da je v teh (tedanjih) socialnih razmerah to težko doseči.

Milčinskega sta pohvalno omenjala tudi hrvaška avtorja Ivan Tomašič in Stjepan Širola (v Vajda, 1911: 180), ki sta opravila primerjalno študijo o skrbi za zanemarjeno mladino v Nemčiji, Avstriji, Ogrski in Sloveniji ter med drugim ugotovila, da obstajajo v Sloveniji, kot bi danes to imenovali, primeri dobre prakse na tem področju.

Na odnos strokovne javnosti v tem obdobju kažejo tudi prispevki o različnih oblikah zlorab otrok v strokovnih časopisih, ki so tudi z današnje perspektive aktualni. Časopis *Popotnik* je na primer že od leta 1908 začel objavljati razne informacije o zaščiti zanemarnjenih ali trpinčenih otrok v drugih državah.⁶

Tudi zakonsko urejanje problema zlorabljanja otrok v družini se je v letu 1914 nekoliko razširilo, saj so bile sprejete delne novele k *Občnemu državljskemu zakoniku* iz leta 1811 in zlorabljanje otrok v družini je bilo tako nekoliko natančneje opredeljeno: problemu zanemarjanja otrok v družini (sicer samo s strani očeta) doda tudi problem fizičnega in spolnega zlorabljanja otrok s strani očeta. Tako se je 178. paragraf

tega zakonika po dopolnitvi glasil: »Ako oče zlorablja svojo oblast in ne izpolnjuje z njo združenih dolžnosti ali je kriv nečastnega ali nenravnega vedenja, more ne le otrok sam poklicati sodišče na pomoč, marveč vsakdo, komur je to znano, in posebno najbližji sorodniki. Sodišče mora preiskati predmet pritožbe in ukreniti, kar je primerno *okolnostim*; *zlasti sme ukazati, da je treba očeta enako kakor varuha staviti pod nadzorstvo sodišča glede uprave imovine ali glede skrbi za otrokovo osebo.*« (Občni državljanski zakonik – 1811, 2011: §178). Vidimo pa, da je poleg očeta izpostavljen tudi morebitni otrokov varuh in da ima po tem določilu ključno vlogo sodišče. Vendar ni bilo določeno, kako sodišče (ali kakšna druga institucija) poskrbi za zlorabljenega otroka (razen nadzora), kar je kot nujno izpostavljal že Milčinski (1907).

Za obdobje pred I. svetovno vojno ugotavljamo, da so se problemu izpostavljenosti otrok nasilju v družini, še zlasti zanemarjanju, ki pa so ga razumeli predvsem v smislu materialne skrbi za otroka, posvečali predvsem pravniki in tudi pedagogi. Raziskav tega problema na Slovenskem iz tega obdobja iz razpoložljivih virov nismo našli, a so zanimive objave informacij o tujih raziskavah (tudi o spolnem nasilju in psihicnem nasilju ter o povzročiteljih) tudi v slovenskem tisku.

2.2 Značilnosti odnosa in raziskovanja izpostavljenosti otrok nasilju v družini v obdobju med I. in II. svetovno vojno

V obdobju po I. svetovni vojni je na Slovenskem opazen še večji napredek v odnosu do zlorabe in zaščite otrok, saj se v tem obdobju z obravnavo te problematike začnejo ukvarjati razen pravnikov tudi drugi strokovnjaki. Leta 1921 je predavatelj mariborskega in ljubljanskega učiteljskega dr. France Goršič napisal knjigo z naslovom *Socialna zaščita dece in mladine*. Goršič (1921) prikazuje v tem delu zgodovinski razvoj nastajanja zakonodaje na področju zaščite otrok in mladostnikov ter kot začetek državnega vplivanja navaja »naredbo« dunajskega ministrstva 10. 11. 1893, ki se nanaša na skrb varstvenih sodišč za osebne razmere mladostnikov, in »naredbo« 31. 12. 1895, v kateri je ministrstvo izdalo še navodila o nalogah in značilnostih varuhov. Nekaj let kasneje so morali vsi okrajni sodniki ustanavljati društva za varstvo otrok in oskrbo mladine, in to »društvovanje« je bilo, kot navaja Goršič (1921), najintenzivnejše okoli leta 1910. Splošno mnenje je namreč bilo, kot navaja Goršič⁷ (1921: 11), da je zaščita otrok in mladine ena od socialnih nalog pravnikov. Avtor je v istem delu

⁵ Na Dunaju je bil leta 1907 prvi avstrijski kongres za varstvo otrok, na katerem so obravnavali vzroke, pojave in razširjenost zanemarjanja mladine in mladoletnih v Avstriji (Za mladino, 1907). Pripravljalni odbor je zbral posamezne primere zanemarjanja mladoletnih iz vseh delov Avstrije in jih leta 1906 objavil v delu *Prvega avstrijskega dunajskega kongresa za varstvo otrok* (Za mladino, 1907).

⁶ Na primer leta 1908 so objavili prevod nemškega članka o spolnih zlorabah otrok (Nravni zločini na mladini, 1908). Leta 1910 so objavili tudi ugotovitve italijanskega psihologa Lina Ferriana o problemu in posledicah zastraševanja otrok (Ne strašimo otrok, 1910). V letniku 1913 pa zasledimo novico o nameri Švice za ustanovitev Mednarodnega društva za zaščito mladine, mater in otrok (Skrb za obrambo mladine, 1913: 59) ter novico o ustanovitvi »pribežališča za otroke pijancev« prav tako v Švici.

⁷ Pri tem se Goršič (1921: 11) sklicuje na razpravo Felischa o pravnih socialnih dolžnostih in Janischevo delo *Jugendfürsorge und Kinderschutz*.

predstavil pregled organiziranosti⁸ zaščite otrok in mladostnikov na Slovenskem ter izpostavil različne potrebe po zaščiti v predšolskem in šolskem obdobju ter skupine,⁹ ki so te zaščitne potrebne. Ob fizičnem zanemarjanju je posebej izpostavil tudi moralno zanemarjanje mladine, za katerega je ocenil, da ima več različnih vzrokov in eden od njih je družinska oziroma, kot jo je poimenoval, »slaba rodbinska vzgoja« (Goršič, 1921: 98). Problem zanemarnjenih in trpinčenih otrok je obravnaval tudi sociolog Josip Jeraj (1928) v monografiji *Socialno vprašanje*, ki jo je izdal leta 1928. Trdil je, da so še zlasti delavski otroci v delavskih krajih vzgojno in telesno zanemarjeni ter mnogi zato »omagujejo v skrajni bedi, ker se starši zanje sploh ne brigajo« (Jeraj, 1928: 198), in opozoril, da državi ne sme biti vseeno, »ali se mladi v odločilni mladostni dobi prav vzgajajo« (Jeraj, 1928: 206). Ko je leta 1922 izšel *Zakon o zaščiti dece in mladine* (v Jeraj, 1928: 207),¹⁰ ga je Jeraj (1928: 207) komentiral, da si je »moderna država nadela svojo najplemenitejšo vlogo, da neguje mladi doraščajoči rod, otroka ter ga štiti pred telesno in duševno propastjo«.

2.2.1. Empirično raziskovanje zanemarjanja otrok in izpostavljenosti otrok nasilju v družini

Prvo slovensko empirično raziskavo o zanemarnjenih otrocih predstavlja obsežna študija Karla Doberška *Vpliv socialnih razmer na razvoj otroka na Prevaljah* (objavljena leto dni po izidu Jerajevega *Socialnega vprašanja*). Delo je Žgeč (1929) označil kot prvo večjo pedagoško-sociološko študijo na Slovenskem, ki ima za predmet »našega otroka«. Ocenil je, da izsledki te raziskave sicer niso splošno veljavni (veljajo samo za Prevalje), a za podatki o prevaljskem otroku se, po njegovem prepričanju, skrivajo splošno veljavni zakoni, ki jih mora poznati vsak učitelj. Doberšek (1929: 10) je menil, da »praktični temelj« njegove raziskave predstavljajo *Popisnice o razvojnem stanju učencev*,¹¹ ki jih je izdal prav Žgeč.

⁸ Organiziranost glede na okrožja (mariborsko in ljubljansko) in kraje ter oblike organiziranosti: zavodi državne zaščite in specialni zavodi (Državno vzgajališče, Državni zavod za gluhomence, Zavod za slepce, zaščita »pohabljenе dece«, Oblastveni dječji dom ljubljanski, Krajevne dječje stanice, Poletna kolonija v Topolšici, slovenska zasebna zaščita) (Goršič, 1921).

⁹ Goršič (1921) izpostavi sirote, nezakonske otroke, invalidne otroke, otroke v različnih razvojnih obdobjih in njihove matere ter moralno zanemarnjene otroke.

¹⁰ Zakon se je nanašal (po 1. in 2. členu) na vse vojne sirote, otroke in mladino, ki sploh niso ali pa so nezadostno zaščiteni od staršev (Jeraj, 1928: 207).

Ko je stopil v veljavo *Zakon o zaščiti dece in mladine* leta 1922, je bila v Mariboru ustanovljena okrožna in krajevna zaščita otrok ter odprla »dečjo stanico«, kjer so sprejemali otroke iz vse Slovenije. Dječja stanica se je leta 1924 preimenovala v »dječji dom« (Dragaš, 1936).

¹¹ Žgeč (1926) je v težnji po ugotavljanju značilnosti »pravilne« vzgo-

Doberškovo delo ni pomembno samo zaradi statističnih podatkov o otrocih, ampak tudi, ker se je v tej študiji dotaknil problematike pravic in enakopravnosti žensk. Med zanemarnjenimi otroki je posebej izpostavljaj nezakonske otroke (na prevaljski šoli so za šolsko leto 1929/30 vpisali med 80 otroki 17 nezakonskih). Osnovno težavo in izvor problematike teh otrok je videl v nepriznavanju pravic »nezakonskih mater«, saj je takratna družba, kot je sam dejal, videla v »nezakonski materi posebljen greh« (Doberšek, 1929: 49). Posledica tega je bila, da je takšna mati doživljala in bila deležna manj podpore v socialnem okolju, v katerem je živila z otrokom. Posledično pa je prejemale seveda tudi manj sredstev, ki niso zadoščala za plačilo varuš in so bili otroci pogosto prepuščeni sami sebi (Doberšek, 1929: 50). Ugotavljal je, da je v odnosu do nezakonskih otrok zapaziti večjo tolerantnost delavskega sloja in bistveno manjšo kmečkega. Posebej je izpostavljaj rudarje, ki so v Prevaljah prevladovali, in rudarske družine. Ocenil je, da so v rudarskih družinah žene postale enakopravne možem in zato je bilo v teh družinah opaziti manj nasilnega vedenja oz. je bilo izjemno redko, pa še takrat kot posledica alkohola. Prepričan je bil, da je alkohol, zaradi katerega imajo posledice odrasli in mladina, največje zlo delavstva. Zanimiva in neobičajna (vsaj za druga okolja in tisti čas) je tudi njegova ugotovitev (Doberšek, 1929: 50) o pomenu sosedov v rudarskih naseljih kot izvajalcev močne socialne kontrole v primeru nasilja moža nad ženo, saj so tako ravnanje takoj ostro obsodili.

V obdobju pred II. svetovno vojno so se začeli v časopisih pojavljati članki, ki so izražali kritiko neustreznega varstva in zaščite otrok ter mladine. Tako so leta 1936 v *Učiteljskem tovarišu* (Varstvo otrok in mladine, 1936) zapisali, da so primerjalno z drugimi državami (navajali so podatke za Nemčijo, Združene države Amerike) v Kraljevini Jugoslaviji porabili in namenili premalo denarja za zaščito in varstvo otrok ter da že zaradi tega dejstva pomoč ogroženi mladini v Jugoslaviji ne obstaja. V tem članku pa so opozarjali na zelo pomembno dejstvo, ki je aktualno še danes, namreč da si družba zatiska oči pred problemom ogroženosti otrok in mladine.

V obdobje pred II. svetovno vojno sega še ena raziskava izpostavljenosti otrok nasilju, predvsem zanemarjanju, v družini. Leta 1941 je Iva Šegula (1941) na Filozofski fakulteti v Ljubljani uspešno zagovarjala doktorsko disertacijo z naslovom *Pozabljeni otrok*. Vsekakor je to prva slovenska doktorska disertacija, ki je obravnavala problematiko zanemarnjenih

je menil, da je razen poznavanja otrokovega duševnega razvoja ter njegovih sposobnosti in potreb pomembno proučevanje otrokovega okolja in ovir, na katere naleti. Za proučevanje otrokovega okolja si je skupaj s Pedagoško-didaktičnim krožkom iz Maribora zamislil anketo, ankete vprašalnike pa so poimenovali »popisnice«. Popisnica o razvojnem stanju otroka je obsegala tri glavne dele: socialne razmere, telesno stanje in duševno razvojno stanje otroka (Žgeč, 1926).

otrok. Že Goršič (1921: 28) je izpostavljala poleg fizičnega oziroma materialnega zanemarjanja tudi problem moralnega zanemarjanja otrok v družini. Šegula (1941: 29) pa je problem zanemarjanja obravnavala celostno, saj ga je proučevala z različnih zornih kotov. Opravila je 30 kvalitativnih analiz primerov značilnosti otrok (v starosti 13–15 let), pri čemer je ocenjevala njihov telesni razvoj ter intelektualno, moralno in družinsko stanje. Odkrilo zanemarjanje otroka in izpostavljenost nasilju v družini je pojmovala kot dejstvo ter del celostnega stanja otroka. Na podlagi te celostne ocene je predlagala možnosti pristopov k otroku in razumevanje otroka. Poudarila je, da »razumeti otroka iz celote, v kateri živi, tolmačiti ga iz vseh tistih vplivov, ki delujejo na otroka po svoji lastni, neodvisni zakonitosti, če otrok in njegovi starši to hočejo ali ne – to mi je zaenkrat najvažnejše« (Šegula, 1941: 5). Šegula je popisala družine otrok in v večini teh popisov najdemo zanemarjanje otroka ali izpostavljanje drugim vrstam družinskega nasilja. Menila pa je, da »ožje otrokovo okolje« ne predstavlja samo družina, ampak tudi »posebne kulture in zdravstvene prilike«, ki otroka specifično določajo¹² (Šegula, 1941: 11). Zanimivo je, da delo Ive Šegula (1941) in tudi delo Karla Doberška (1929) vsebuje elemente holističnega pristopa, ki je značilen za socialno ekološko razlago, ki se v svetu pojavi in razvija predvsem od konca sedemdesetih let 20. stoletja (začetniki so npr. Belsky, 1980; Bronfenbrenner, 1979; Garbarino, 1977).

Na podlagi pregledanih virov ocenjujemo, da so bili, vsaj med strokovno javnostjo, v obdobju med obema svetovnima vojnama, značilni pomembni premiki in spremembe v odnosu do izpostavljenosti otrok nasilju v družini. Pri razumevanju in prepoznavanju nasilja v družini se namreč razen fizičnega nasilja začeta izpostavljati spolno ter psihično nasilje in tudi opredeljevanje zanemarjanja ni več vezano samo na materialno zanemarjanje, ampak tudi na moralno, vzgojno in psihično (glej npr. Goršič, 1921; Jeraj, 1928). Spremenjen odnos različnih strok do nasilja in zanemarjanja otrok v družini se je kazal tudi v spremembah zakonodaje in v raziskovanju te problematike. Prav tedanje empirične študije so pokazale in opozorile na pomembno dejstvo, da nasilje v družini ni individualen problem družine, ampak celotne družbe.

¹² Šegula (1941: 5) je menila, da otrok ni nikoli izoliran in da je vedno nekam vključen, najprej v družino in preko nje v ves domači kraj; tako je karakteristika kraja tudi otrokova karakteristika. Zanimivo je, da se je pri karakteristikah Tržiča dokaj podrobno ukvarjala z značilnostmi telesne rasti njegovih prebivalcev in zdravstvenim ter higienskim stanjem zob pri otrocih in pri tem samo omenila: »Mimo teh običajnih podatkov sem bila opozorjena še na tri momente, ki so v zvezi z vprašanji podnebja, prehrane, poklica in družabnih prilik: alkoholizem, tuberkuloza in incest (v bližnji okolici). Vendar manjkajo za to trojico momentov, ki soodločajo pri fizičnem in psihičnem razvoju prebivalstva, statistični podatki.« (Šegula, 1941: 9)

2.3 Obdobje po II. svetovni vojni do osemdesetih let 20. stoletja

Zakonodaja s področja družine, ki se je začela razvijati že v obdobjih pred II. svetovno vojno, se je tudi po vojni še naprej razvijala. Za urejanje razmerja med starši in otroki so bili pomembni predvsem Zakon o zakonski zvezi, sprejet in uveljavljen leta 1946 (Finžgar, 1970: 15), ter leta 1947 sprejeta in uveljavljena zakona: Temeljni zakon o razmerju med starši in otroki in Temeljni zakon o skrbništvu (Finžgar, 1970: 16–17). Tudi institucije za zaščito najbolj zanemarjenih otrok so začele nastajati že od konca 19. stoletja in so tudi v povojnem času obstajale in nastajale (Skaberne, 1949). Vendar je nova povojna zakonodaja glede na zaščito otrok naredila korak nazaj, saj je zanemarjanje in zlorabljanje otrok v družini, ki je bilo v obdobju med obema vojnama deležno vedno večje pozornosti javnosti in zlasti strokovnjakov različnih področij, opredelila kot manj pomembno. Komite za socialno skrbstvo pri vladi FLRJ je namreč oktobra leta 1948 izdal navodila (Skaberne, 1949: 51), v katerih je opredelil kot zanemarjene otroke in mladostnike predvsem tiste, ki »se potepajo po ulicah in ki delajo nedovoljena dejanja« (Skaberne, 1949: 51). V teh navodilih so bili opredeljeni kot »manj hudi primeri otroci, ki živijo pri starših in skrbnikih v moralno slabih razmerah in izkoriščanju« (Skaberne, 1949: 51). Zatiskanje oči pred zlorabljanjem otrok znotraj družine, na katerega so jasno začeli opozarjati različni strokovnjaki že pred II. svetovno vojno, je po teh navodilih postalo povsem legalno. Izjema so bili samo mladi iz družin, ki so »odpovedale« do te mere, da so mladi pristali na ulici in počeli »vidna« dejanja. V omenjenih navodilih so tudi zapisali, da je »zato danes, ko si prizadevamo, da se vsak naš otrok pravilno vzgoji in razvije v zavednega in poštenega državljana naše socialistične skupnosti, važno, da posvetimo pozornost vzrokom slabe vzgoje, ki vodijo do nezaželenih pojavov, in da jih že v samem začetku preprečimo.« (Skaberne, 1949: 53). Zato ni presenetljivo, da je na področju zanemarjanja otrok v družini v tem obdobju prevladovala strokovna obravnava predvsem »vzgojne zanemarjenosti« in leta 1962 je bil na Bledu organiziran seminar, na katerem so strokovnjaki prikazali različne vidike vzgojne zanemarjenosti¹³ (Skaberne, 1963: 1). Leta 1951 je Ljudska skupščina FLR Jugoslavije sprejela *Kazenski zakonik*, ki je določal zaporno kazen do dveh let, če »oče, mati, skrbnik ali druga oseba, ki grdo ravna z otrokom ali pa zanemari otroka, za katerega mora skrbeti ...« (Kazenski zakonik, 1951: 196. člen). Značilno pa je, da ne definira zanemarjanja in grdega ravnanja. Napredek na področju kazenskopravnega urejanja področja izpostavljenosti otrok nasilju v družini

¹³ Pravne in sociološke aspekte vzgojne zanemarjenosti je prikazal Bronislav Skaberne (Skaberne, 1963: 1–9), psihiatrične Lev Milčinski (Milčinski, 1963: 11–13), psihološke Leopold Bregant (Bregant, 1963: 15–21) in pedagoške Franc Pediček (Pediček, 1963: 22–27).

predstavlja *Kazenski zakon SR Slovenije* iz leta 1977, ki nekoliko natančneje opredeljuje zanemarjanje in »grdo ravnanje«, ki ga zdaj imenuje surovo ravnanje; določilo, ki ga vsebuje 196. člen *Kazenski zakonik FLRJ* (1951), doda dve alineji o siljenju mladoletne osebe¹⁴ k pretiranemu delu ali delu, ki ni primereno njegovi starosti, in drugim dejanjem, ki niso primerna za njegov razvoj, ali z njim »surovo ravna« (Kazenski zakon SRS, 1977: 96. člen). Pomembno izboljšavo predstavlja *Kazenski zakon SRS* iz leta 1977 tudi na področju problematike spolne zlorabe, saj opredeljuje kot kaznivo dejanje spolno občevanje z mladoletno osebo¹⁵ z zlorabo položaja roditelja, posvojitelja ali skrbnika (Kazenski zakon SRS, 1977: 103. in 104. člen).

Na področju empiričnega raziskovanja izpostavljenosti otrok nasilju v družini pa za obdobje po II. svetovni vojni ugotavljamo, da je prvo empirično raziskavo te problematike izvedel Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani leta 1985 (Pavlovič, 1997: 2; Šelih, 1988: 9) o tem, kako so posamezne strokovne službe (policija, center za socialno delo, svetovalni center in osnovne ter srednje šole občin Ljubljana Šiška in Ljubljana Moste-Polje) zaznale pojav trpinčenega otroka (Šelih, 1985). Podatke o spolu in starosti žrtve, vrsti in trajanju slabega ravnanja, položaju domnevnega povzročitelja ter podatke o značilnostih prijave in nudenja pomoči so zbirali za leti 1983 in 1984 (Šelih, 1988: 9). Splošna ugotovitev je bila, da zaradi velikih razlik pri opisu podatkov o ravnanju ni bilo možno sestaviti tipologije tega ravnanja in so se morali omejiti le na najbolj grobe vrste ravnanj (Šelih, 1988: 11). Ugotovili so, da sprotno beleženje takšnih primerov ni bilo utečeno, a kljub temu so zbrani podatki pokazali samo za dve takratni ljubljanski občini kar 450 primerov trpinčenja otroka (Šelih, 1988: 11). Ta raziskava je ob empiričnem delu, kot pravi Pavlovič (1997: 2), »prvič pri nas interdisciplinarno konceptualizirala pojem trpinčenega otroka ter predstavila različne postopke pomoči in varstva otrok«.

Omenjena raziskava iz osemdesetih let 20. stoletja je pokazala, da v različnih ustanovah (centrih za socialno delo, policiji, šolah idr.) ni bilo niti enotnih kriterijev za prepoznavanje trpinčenja otroka niti sistematičnega beleženja teh primerov (Pavlovič, 1997: 2). Raziskava je opozorila tudi na potrebo po medinstitucionalnem sodelovanju in predstavila predloge različnih oblik pomoči ter varstva otrok in mladoletnikov. Na posvetu v organizaciji Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani leta 1988 so oblikovali več predlogov za odkrivanje in ukrepanje ob pojavu trpinčenega

otroka (Kos, 1988) in za »družinsko pravne ukrepe za varovanje koristi otrok« (Zupančič, 1988). Izpostavljenih je bilo več problemov pojava trpinčenja otrok (Šelih, 1988) in delovanja ter sodelovanja različnih služb pri obravnavanju trpinčenja otrok (Čonč, 1988). Na podlagi osnutka dokumenta *Nekateri predlogi za preprečevanje pojava trpinčenega otroka v Socialistični republiki Sloveniji* iz leta 1986, ki so ga pripravili omenjeni avtorji (Malačič, 1988: 134), so nastala tudi *Stališča in priporočila koordinacijskega odbora za načrtovanje družine pri RK SZDL v zvezi s pojavi nasilja nad otroki* (Malačič, 1988: 131–135).¹⁶

3 Značilnosti in odnos do izpostavljenosti otrok nasilju v družini na Slovenskem od devetdesetih let 20. stoletja do danes

Večji premiki v družbenem ravnanju in dojemanju nasilja v družini ter praktičnem delovanju socialnega varstva so se v Sloveniji začeli šele v devetdesetih letih 20. stoletja. Za ta čas je značilno formiranje nevladnih organizacij za pomoč in preprečevanje nasilja v družini (glej npr. Domiter Protner, 2012; Žibert, 2009). Darja Zaviršek (2006: 29) ugotavlja, da so se tudi posebne metode socialnega dela na področju nasilja nad ženskami in otroki razvile šele v devetdesetih letih 20. stoletja.

Za začetek devetdesetih let 20. stoletja je opazna tudi ponovna pozornost¹⁷ različnih strok spolnim in psihičnim zlorabam otrok (Zaviršek, 1994: 81), ki so jih na Slovenskem začeli izpostavljati že v obdobju pred II. svetovno vojno.

V tem času je bila izvedena tudi raziskava (*Institucionalno obravnavanje trpinčenih, zlorabljenih in zanemarjenih otrok v Sloveniji*) Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani v letih 1994/1995, ki je v primerjavi z raziskavo iz leta 1985 zajela večje število in teritorialno razpršenost vključenih služb¹⁸ (Pavlovič, 1997: 2). Struktura in gostota opaženih primerov sta bili po posameznih institucijah zelo različni in izkazalo se je, da le majhno število služb vodi o primerih slabega ravnanja z otroki posebno evidenco (Pavlovič, 1997:

¹⁴ Tudi otrokova starost je natančneje definirana, saj ni uporabljen pojem otrok, ampak »mladoletna oseba«.

¹⁵ Tudi *Kazenski zakonik FLRJ* (1951) je opredeljeval kot kaznivo dejanje spolno občevanje z mladoletno osebo, vendar samo s starjšo od 14 let.

¹⁶ Vendar je do večjega premika v povezavi s problematiko tovrstnega nasilja na področju zakonodaje in nacionalnega načrtovanja sistemskih rešitev prišlo šele dvajset let kasneje (leta 2008) s sprejetjem *Zakona o preprečevanju nasilja v družini* (2008) in na njegovi podlagi pripravljene Resolucije o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini (ReNPPND0914, 2009).

¹⁷ Redki prispevki se pojavijo že pred tem, na primer Šelih (1989).

¹⁸ V vzorec so zajeli 49 osnovnih šol, 17 srednjih šol, 22 vrtcev, 11 centrov za socialno delo, 9 šolskih, 6 otroških dispanzerjev in 9 patronažnih služb; odzvala se je približno četrtnina vseh k anketi povabljenih (Pavlovič, 1997: 49).

134). Skupen obseg opaženih primerov slabega ravnanja z otroki so, po rezultatih raziskave, ocenili na 3500 primerov (Pavlovič, 1997: 131). V večini primerov so bili povzročitelji starši, oče pogosteje kot mati (Pavlovič, 1997: 132). Izobrazba staršev in socialni status družin, kjer so bili zaznani primeri slabega ravnanja z otroki, sta bila nižja kakor v slovenskem povprečju in tudi število otrok v družini je odstopalo od slovenskega povprečja (Pavlovič, 1997: 133).

Pravna podlaga področja izpostavljenosti otrok nasilju v družini, ki se je po II. svetovni vojni začela urejati že v letu 1951 (Kazenski zakonik FLR), 1951) in se za Slovenijo še izpopolnila leta 1977 (Kazenski zakon SRS, 1977), se je konec devetdesetih let 20. stoletja¹⁹ razširila z uveljavitvijo in dopolnitvami *Kazenskega zakonika* (KZ, 1994, 1999) v letu 1994 in 1999.²⁰ Vendar je bilo šele z uveljavitvijo *Kazenskega zakonika* (KZ-1, 2008) nasilje v družini nad odraslimi osebami inkriminirano kot samostojno kaznivo dejanje (Selinšek, 2010). S pripravo in uveljavitvijo *Zakona o preprečevanju nasilja v družini* (ZPND, 2008)²¹ pa se je pravna osnova preprečevanja nasilja v družini in s tem tudi preprečevanje izpostavljenosti otrok nasilju v družini še izboljšala ter podala smernice in obveze za konkretno praktično delovanje in ukrepanje različnih organov in organizacij.

V obdobju priprave in po sprejetju omenjenih zakonov (KZ-1, 2008 in ZPND, 2008) se začnejo izvajati tudi večje empirične raziskave nasilja v družini na reprezentativnih vzorcih.

Prva²² večja slovenska empirična raziskava²³ nasilja v družini je raziskava iz leta 2006 *Nasilje v družinah v Sloveniji* (Sedmak, Kralj, Simčič in Medarič, 2006), ki med drugim prikazuje izkušnje odraslih z nasiljem v družini v času njihovega otroštva in poznavanje družin, v katerih je nasilje prisotno. Rezultati raziskave prikazujejo, da kar ena tretjina vprašanih pozna vsaj eno družino, kjer je klofuta otroku običajen način kaznovanja, in da več kot polovica vprašanih pozna vsaj eno družino, kjer je kričanje na otroka običajen način komunikacije z njim (Sedmak et al., 2006: 36). Osebo izkušnjo z nasiljem v družini v času otroštva in odraščanja pa je po tej študiji imelo 17 % vseh vprašanih, in sicer več moških kot žensk (Sedmak et al., 2006: 36).

O izkušnji z nasiljem v družini v času otroštva govori tudi podatek iz *Nacionalne raziskave o nasilju v zasebni sferi in v partnerskih odnosih*, opravljene leta 2010 na vzorcu 752²⁴ odraslih žensk (Leskošek, Urek in Završek, 2010). V vprašalniku sicer niso spraševali o izkušnjah z nasiljem pred dopolnjenim 15. letom, ker so raziskovalke ocenile, da so nasilni dogodki v otroštvu preveč boleča tema (Leskošek et al., 2010), a kljub temu nekateri rezultati kažejo značilnosti o izkušnjah odraslih z nasiljem v družini. Dolgotrajna izpostavljenost nasilju se je potrdila pri 20,9 % anketirank. Med njimi je 27,4 % odgovorilo, da so izpostavljenost nasilju začele doživljati v primarni družini (Leskošek et al., 2010: 123). Anketiranke so spraševali, če je povzročitelj njihovega nasilja nasilen tudi do njihovih otrok in 4,5 % je to nasilje potrdilo (Leskošek et al., 2010: 127).

Opazamo, da se podatki teh sicer redkih raziskav, ki kažejo na izkušnje o nasilju v družini v otroštvu, razlikujejo, kar ob različnih metodologijah in namenu raziskav ni nepričakovano.

V letu 2011 je bila na reprezentativnem vzorcu 1087 srednješolcev in vzorcu šolskih svetovalnih delavcev 60 slovenskih srednjih šol izvedena empirična raziskava o izpostavljenosti otrok nasilju v družini.

¹⁹ Za ta čas je tudi značilno posvečanje večje pozornosti tudi med slovenskimi strokovnjaki otrokom, ki so žrtve priče v kazenskem postopku (npr. Filipičič, 2000; Šugman, 2000).

²⁰ »Do leta 1999 je bilo od žrtev lažjih oblik nasilja v družini odvisno, ali bo zoper storilce uveden kazenski postopek: do tega leta je *Kazenski zakonik* (v nadaljevanju KZ, 1994) za pregon kaznivih dejanj lahke telesne poškodbe (133. čl. KZ), grdega ravnanja (146. čl. KZ) in ogrožanja varnosti (145. čl. KZ) zahteval pregon oškodovanca.« (Filipičič, 2010: 21).

»Leta 1999 pa so bila prej navedena (lažja) kazniva dejanja vključena v kaznivo dejanje nasilništva (299. čl. KZ), če je bil izpolnjen dodaten pogoj, da je takšno ravnanje v družini povzročilo prestrašenost in občutek ogroženosti.« (Filipičič, 2010: 21).

²¹ Zakon (ZPND, 2008) namreč natančno definira oblike nasilja v družini in opredeli, kar je v zvezi z otroki zelo pomembno, poleg zanemarjanja (ki se ne nanaša samo na materialno zanemarjanje, ampak tudi v povezavi s skrbjo v zvezi s starostnim in razvojnim obdobjem), fizičnega in psihičnega nasilja tudi na zelo pomembno obliko nasilja, tj. odraščanje otroka v družini, v kateri se izvaja nasilje. Zakon tudi natančno opredeli storilce in žrtve nasilja ter določa načine ravnanja ob zaznavi ali odkritju nasilja v družini.

²² V Sloveniji imamo še nekaj empiričnih raziskav, ki so bile opravljene na manjših vzorcih ali pa so bile izvedene na sicer reprezentativnih vzorcih, a so se z izpostavljenostjo otrok in mladostnikov ukvarjale samo posredno. Na primer raziskava *Mladina 98* (Ule, Rener, Mencin Čepelak in Tivadar, 2000) in raziskovalni projekt *Neprostovoljni spolni stiki univerzitetnih študentk v Nemčiji in Sloveniji*, ki ga je v Sloveniji v letih 2003 in 2004 na velikem vzorcu izvedla Fakulteta za policijsko-varnostne vede (Meško, Kury in Areh, 2005: 29).

²³ Da v Sloveniji pred raziskavo *Nasilje v družinah v Sloveniji* nismo imeli drugih empiričnih raziskav nasilja v družini na reprezentativnih vzorcih, ugotavljajo tudi v *Resoluciji o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini 2009–2014* (ReNPPND0914, 2009) in v poročilu Slovenije Svetu Evrope o normativni ureditvi preprečevanja nasilja v družini (Council of Europe Slovenian Chairmanship, 2009: 3).

²⁴ Anketne vprašalnike so poslali 3000 ženskam, od katerih jih je 750 vrnilo odgovore (Leskošek et al., 2010: 30–32).

vljenosti slovenskih srednješolcev nasilju v družini (Domiter Protner, 2012). Rezultati so pokazali, da je kar 40,2 % slovenskih srednješolcev izpostavljenih različnim oblikam nasilja v družini,²⁵ a večina med njimi ne išče pomoči in ne prepozna nasilja v družini. Ta raziskava je med drugim tudi pokazala pomanjkljivo seznanjenost mladih z možnostmi pomoči in da medinstitucionalno obravnavanje nasilja v družini v Sloveniji še vedno ni ustaljena oblika obravnave.

4 Sklep

Po kratkem pregledu zgodovinskega dogajanja na področju izpostavljenosti otrok in mladostnikov nasilju v družini v Sloveniji od konca 19. stoletja ugotavljamo, da je bilo podobno kot drugod po svetu tudi v slovenskem družbenem prostoru nasilje in zanemarjanje otrok v družini stalno prisotno. Ugotovili smo, da so v obdobju 19. stoletja do II. svetovne vojne o tem problemu največ pisali pravniki, učitelji, pedagogi in sociologi. Raziskav, ki bi se izrecno (eksplicitno) osredotočile na raziskovanje izpostavljenosti otrok in mladostnikov nasilju v družini, sicer iz tega obdobja ni. Imamo pa iz obdobja med obema svetovnima vojnama tri večje raziskave, ki so posredno ugotovljale tudi nasilje v družini in zanemarjanje otrok v družini. Vsaka po svoje in v svojem obsegu predstavlja pomemben prikaz značilnosti družin tistega časa. Menimo, da je bil pomemben prispevek teh empiričnih študij zlasti v prikazovanju nasilja v družini kot problematike širšega družbenega okolja in ne samo individualnega problema družine.

Vendar že po II. svetovni vojni ugotavljamo upad odkrivanja (vsaj objavljenega) te problematike in ponovno »krčenje« problema nasilja v družini na individualno raven družine ter minimaliziranje nasilja v družini, kot pravi Kanduč (2001: 12), »z omejevanjem na posamične dogodke, jasno in strogo umeščene v čas in prostor«. Vidnejših empiričnih raziskav tega področja v obdobju po II. svetovni vojni do sredine osemdesetih let 20. stoletja, ko je bila izvedena prva, sploh ni bilo. Po II. svetovni vojni se je večje zanimanje za ta problem pojavilo šele v devetdesetih letih prejšnjega stoletja.

Kornhauserjevo opozorilo na pretepepe otroke v družinskem okolju leta 1979 za obdobje po II. svetovni vojni je sicer res pomenilo napredek, saj so o problemu trpinčenja otrok v družinskem okolju po dolgem času (od začetka II. svetovne vojne) ponovno spregovorili. Vendar ugotavljamo, da na področju strokovne obravnave tega problema oziroma, kot pravi K. Filipčič (2000: 204), »poglabljanju znanstvenega znanja«

predstavlja pomembnejši mejnik obdobje devetdesetih let, ko so se začeli opaznejši premiki, čeprav še vedno relativno počasni, na strokovnem, zakonodajnem in raziskovalnem področju. Več kot desetletje kasneje pa lahko govorimo o še enem mejniku, ko z uveljavitvijo *Zakona o preprečevanju nasilja v družini* (2008) in *Kazenskega zakonika* (KZ-1, 2008) postane preprečevanje nasilja v družini in s tem tudi zloraba otrok širše ter natančneje pravno opredeljeno, izpostavljenost otrok nasilju v družini pa se začne intenzivneje raziskovati (npr. Domiter Protner, 2012; Kornhauser in Pleterški Rigler, 2007; Leskošek et al., 2010; Sedmak et al., 2005).

Literatura

1. Belsky, J. (1980). Child maltreatment: An ecological integration. *American Psychologist*, 35(4), 320–335.
2. Bregant, L. (1963). »Vzgojna zanemarjenost« in njeni psihološki aspekti. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 14(1–2), 15–21.
3. Bronfenbrenner, U. (1979). Reality and research in the ecology of human development. V D. G. Gil (ur.), *Child abuse and violence* (str. 230–273). New York: AMS Press.
4. *Council of Europe Slovenian Chairmanship*. (2009). Poročilo Republike Slovenije o normativni ureditvi preprečevanja nasilja v družini. Pridobljeno na http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/2005/slike/drugo/2009/november/Foto/POROCILO_RS.pdf
5. Cunningham, H. (1995). *Children and childhood in Western society since 1500*. London; New York: Longman.
6. Čeč, D. (2012). Pravni položaj in življenjske usode in revščini izpostavljeni otrok na koncu 18. in začetku 19. stoletja. V A. Škoro Babič, M. Jeraj, M. Košir in B. Balkovec (ur.), *Zgodovina otroštva / History of childhood* (str. 217–230). Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije.
7. Čonč, M. (1988). Problemi delovanja in sodelovanja različnih služb pri obravnavanju trpinčenja otrok. V *Trpinčeni otrok: posvetovanje* (str. 26–35). Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
8. Doberšek, K. (1929). *Vpliv socialnih razmer na razvoj otroka na Prevaljah*. Ljubljana: Slovenska šolska matica.
9. Domiter Protner, K. (2012). *Sociološki vidiki izpostavljenosti slovenskih srednješolcev nasilju v družini in možnosti ukrepanja* (Doktorska disertacija). Maribor: Filozofska fakulteta.
10. Dragaš, B. (1936). Osnove sodobne zaščite otrok v Sloveniji. *Kronika slovenskih mest*, 3(2), 115–123.
11. Filipčič, K. (2000). Miti o nasilju v družini. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 51(3), 197–206.
12. Filipčič, K. (2002). *Nasilje v družini*. Ljubljana: Bonex.
13. Filipčič, K. (2010). Avtonomija žrtev nasilja v družini vs. prijavitvena dolžnost. V A. Dvoršek in L. Selinšek (ur.), *Nasilje v družini: kazensko-pravni, kriminalistični in kriminološki problemi* (str. 19–29). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede in Pravna fakulteta.
14. Finžgar, A. (1970). *Rodbinsko pravo*. Ljubljana: Pravna fakulteta.
15. Garbarino, J. (1977). The human ecology of child maltreatment: A conceptual model for research. *Journal of Marriage and the Family*, 39(4), 721–735.
16. Goršič, F. (1921). *Socialna zaščita dece in mladine*. Ljubljana: Tiskovna zadruga.

²⁵ Na primer kar 32,7 % anketiranih srednješolcev je izpostavljenih različnim stopnjam in oblikam fizičnega nasilja (Domiter Protner, 2012).

17. Hojan, T. (2003). Kako so naši pedagoški časopisi pisali o šolskih kaznih. *Šolska kronika*, 12(2), 201–203.
18. Jeraj, J. (1928). *Socialno vprašanje*. Maribor: Tiskarna Sv. Cirila Maribor.
19. Kanduč, Z. (2001). Družina in nasilje: nasilje družine in nasilje v družini. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 52(1), 11–20.
20. Kazenski zakon SR Slovenije. (1977). *Uradni list SRS*, (12/77).
21. Kazenski zakonik (KZ). (1994, 1999). *Uradni list RS*, (63/94, 70/94, 23/99).
22. Kazenski zakonik (KZ-1). (2008). *Uradni list RS*, (55/08).
23. *Kazenski zakonik FLRJ*. (1951). Ljubljana: „Jože Moškrnič“.
24. Kempe, C. H., Silverman, F. N., Steele, B. F., Droegemueller, W. in Silver, H. K. (1962). The battered-child syndrome. *Journal of the American Medical Association*, 181(1), 17–24.
25. Kornhauser, P. in Pleterski Rigler, D. (2007). Zagotovimo našim otrokom mladost brez telesnega kaznovanja. V P. Kornhauser (ur.), *Zagotovimo našim otrokom mladost brez telesnega kaznovanja* (str. 54–102). Ljubljana: Forum zoper telesno kaznovanje otroka v družini ZPMS.
26. Kos, A. (1988). Proces odkrivanja pojava in ukrepanja ob pojavu trpinčenega otroka. V *Trpinčeni otrok: posvetovanje* (str. 17–25). Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
27. Kveder, Z. (1900). *Misterij žene*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
28. Leskošek, V. (2002). *Zavrtnjena tradicija: ženske in ženskost v slovenski zgodovini od 1890 do 1940*. Ljubljana: Založba/*cf.
29. Leskošek, V., Urek, M. in Zaviršek, D. (2010). *Nacionalna raziskava o nasilju v zasebni sferi in v partnerskih odnosih: končno poročilo 1. faze raziskovalnega projekta*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo.
30. Malačič, J. (1988). Stališča in priporočila koordinacijskega odbora za načrtovanje družine pri RK SZDL v zvezi s pojavi nasilja nad otroki. *Socialno delo*, 27(2), 131–135.
31. Meško, G., Kury, H. in Areh, I. (2005). Spolne zlorabe mladih žensk v Nemčiji in Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 56(1), 29–32.
32. Milčinski, F. (1907). *Naša zanemarjena mladina in Kranjska, oblastna ji mačeha*. Predavanje v Splošnem ženskem društvu 24. novembra 1907. Arhiv Slovenskega šolskega muzeja.
33. Milčinski, F. (1912a). *Mladih zanikrnežev lastni životopisi*. Ljubljana: Matica Slovenska.
34. Milčinski, F. (1912b). Stik ljudske šole z varstvenim sodiščem v brigi za zanemarjeno mladino. *Popotnik*, 13(10), 292–296.
35. Milčinski, F. (1912c). *Zločinci*. Ljubljana: Matica Slovenska.
36. Milčinski, F. (1917). *Ptički brez gnezda: povest*. Celovec: Družba sv. Mohorja.
37. Milčinski, L. (1963). Psihiatrični aspekt »vzgojne zanemarjenosti«. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 14(1–2), 11–13.
38. Mučenje otrok. (1900). *Slovenka*, 4(2), 45.
39. Ne strašimo otrok. (1910). *Popotnik*, 31(20), 317.
40. Nravni zločini na mladini. (1908). *Popotnik*, 29(5) 83.
41. Občni državljanski zakonik – 1811. (2011). V *Zbornik Pravne fakultete UM*, 7, 75–317. Pridobljeno na <http://www.pf-mb.si/zbornik>
42. Pavlovič, Z. (1997). *Slabo ravnanje z otroki v Sloveniji: opažanja in obravnave*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
43. Pediček, F. (1963). Vzgojna zapuščena. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 14(1–2), 22–27.
44. Puhar, A. (1982). *Prvotno besedilo življenja: oris zgodovine otroštva na Slovenskem v 19. stoletju*. Zagreb: Globus.
45. Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini 2009–2014 (ReNPPND0914). *Uradni list RS*, (41/09).
46. Sedmak, M., Kralj, A., Simčič, B. in Medarič, Z. (2006). *Nasilje v družinah v Sloveniji: rezultati raziskave*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče.
47. Selinšek, L. (2010). Kazenskopравни odziv na nasilje v družini – nekaj odprtih vprašanj. V A. Dvoršek in L. Selinšek (ur.), *Nasilje v družini: kazenskopравни, kriminalistični in kriminološki problemi*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede in Pravna fakulteta.
48. Skaberne, B. (1949). Varstvo mladoletnika v naši novi kazenski zakonodaji. *Ljudski pravnik*, 4(2), 49–65.
49. Skaberne, B. (1963). Aspekti vzgojne zanemarjenosti. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 14(1–2), 1–9.
50. Skrb za obrambo mladine. (1913). *Popotnik*, 34(2), 59–60.
51. Šegula, I. (1941). *Problem zanemarjenega otroka* (Inavguralna disertacija). Ljubljana: Filozofska fakulteta Kr. Univerze v Ljubljani.
52. Šelih, A. (1988). Temeljni problemi pojava trpinčenega otroka. V *Trpinčeni otrok: posvetovanje* (str. 1–16). Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
53. Šelih, A. (1989). Novejša, zlasti viktimološka spoznanja o posilstvu. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 40(1), 66–73.
54. Šelih, A. (ur.) (1985). *Nekateri vidiki trpinčenja otrok – pravno, medicinsko in socialno skrbstveno obravnavanje: raziskava št. 72*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
55. Šiba v šoli. (1869). *Učiteljski tovariš*, 9(1), 3–4.
56. Šugman, G. K. (2000). Otrok žrtev – otrok priča v kazenskem postopku. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 51(3), 207–215.
57. Ule, M., Rener, T., Mencin Čepak, M. in Tivadar, B. (2000). *Socialna ranljivost mladih*. Ljubljana: MŠŠ, Urad Republike Slovenije za mladino; Aristej.
58. Vajda, F. (1911). Ocena knjige Tomšič, I. in Širola, S. (1911). *Uzgojna skrb za zaščito i spašavanje djece i mladeži od moralnog brodoloma*. *Popotnik*, 12(6), 180–182.
59. Varstvo otrok in mladine. (1936). *Učiteljski tovariš*, 78(20), 1.
60. Za mladino. (1907). *Slovenec: političen list za slovenski narod*, 35(34), 1.
61. Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND). (2008). *Uradni list RS* (16/08).
62. Zaviršek, D. (1994). Ženske in duševno zdravje: o novih kulturah skrbi. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
63. Zaviršek, D. (2006). Spol in profesionalizacija socialnega dela v socializmu. V D. Zaviršek in V. Leskošek (ur.), *Zgodovina socialnega dela v Sloveniji: med družbenimi gibanji in političnimi sistemi* (str. 15–38). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
64. Zupančič, K. (1988). Družinsko pravni ukrepi za varovanje koristi otrok. V *Trpinčeni otrok: posvetovanje* (str. 36–50). Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
65. Žgeč, F. (1926). Za otroka ... *Učiteljski tovariš*, 54(1), 1.
66. Žgeč, F. (1929). Predgovor. V K. Doberšek, *Vpliv socialnih razmer na razvoj otroka na Prevaljah* (str. 5–7). Ljubljana: Slovenska šolska matica.
67. Žibert, L. (2009). Delovanje nevladnih organizacij pri preprečevanju spolnih zlorab otrok. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 60(2), 139–147.

Overview of Research on Domestic Child Abuse in Slovenia from the 19th Century to the Present

Ksenija Domiter Protner, Ph.D. in sociology, First Grammar School Maribor, Slovenia, e-mail: ksenija.protner@guest.arnes.si

This Article presents an overview of the main characteristics of research on domestic child abuse in Slovenia from the 19th century to the present. It also deals with the attitude of the professional public towards the discussed issue. It has been established that in the period from the 19th century to the Second World War, the problem of domestic child abuse was mostly discussed by lawyers, teachers, educators and sociologists. The first major studies that indirectly determined domestic violence and negligence towards children in the family in Slovenia were performed during the period between the two world wars. For the period after the Second World War, the decrease in professional interest on this issue is typical. In the mid-eighties and especially in the nineties, the interest of the professional public for the presence and dealing with domestic child abuse reappear. It has been established that in Slovenia the research interest in this issue increased only in the first decade of the 21st century when the prevention of domestic violence and child abuse became broader and more precisely legally defined.

Keywords: violence, family, children, research, Slovenia

UDC: 316.62-053.5(497.4)